

Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene

- Notater til foredrag

Kadett Jan Emil Gran

KRIGSSKOLEN

Bachelor i militære studier; ledelse og landmakt

Krigsskolen

Høst 2011

Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene

Da jeg mottok en forespørsel om å holde et foredrag vedrørende Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i dag og i fremtiden gikk min første tanke til nordområdene. Det er flere grunner til dette. For det første er nordområdene regjeringens viktigste satsningsområde i utenrikspolitikken (Utenriksdepartementet 2010). For det andre mener jeg nordområdene representerer et problemområde som egner seg som et eksempel på andre typer sikkerhetspolitiske utfordringer en liten stat som Norge kan stå overfor i en framtidig multipolar verdensorden. For det tredje har jeg personlig relasjoner til området. Da jeg i 2006 seilte helt til nordgrensen av fiskevernsonen, 200 nautiske mil nord for Svalbard, skjønte jeg for første gang hvor massivt dette området er. Mylderet av Russiske, Spanske og andre nasjoners fartøy som bedrev fiske i området vekket et ønske om å tilegne meg mer kunnskap om denne delen av Norge. Det er kunnskapen jeg siden den tid har tilegnet meg, satt opp i mot temaet sikkerhetspolitiske utfordringer, jeg nå vil dele med mine medkadetter og kolleger på Krigsskolen. Mitt ønske med foredraget er å opplyse, men samtidig utfordre de enkeltes oppfatninger om nordområdeproblematikken. Jeg erkjenner at en slik utfordring kan by på reaksjoner, særlig med tanke på at noen av de synspunktene jeg fremmer kan framstå relativt kontroversielle. Dersom jeg skulle kunne skape slike reaksjoner, anser jeg imidlertid min oppgave som vellykket.

De utfordringer vi i dag står overfor i nordområdene ser jeg i sammenheng med den geopolitiske endringsprosessen som har foregått siden Berlinmurens fall, og som i for og seg fremdeles pågår. I lys av en slik endringsprosess er det enkelte emner jeg mener representerer umiddelbare utfordringer i forhold til sikkerhetspolitikk i nordområdene. Disse relaterer seg til to temaer som bør sees i sammenheng. Det første dreier seg om den mentale omstillingen fra tankemønsteret som rådet under den bipolare verdensordenen under den kalde krigen, via den unipolare som fortonet seg etter Sovjetunionens fall, til en muligens multipolar verdensorden som vi i dag ser konturene av. Det andre omhandler Norges forhold til sine vestlige venner og allierte i lys av nettopp denne geopolitiske endringsprosessen.

Når jeg skal snakke om sikkerhetspolitiske utfordringer finner jeg det nødvendig først å si noe om hva jeg legger i begrepet sikkerhetspolitikk. Sikkerhetspolitikk dreier seg kanskje i hovedsak om å beskytte staten mot væpnet maktbruk fra en ekstern aktør. I forbindelse med nordområdene eksisterer det derimot et bredt spekter av utfordringer (Forsvarsdepartementet 2008). Flere av disse, som for eksempel miljøproblematikken, faller imidlertid utenfor sikkerhetspolitikken slik jeg definerer den. Min definisjon ligger således relativt nært den tradisjonelle forståelsen av

sikkerhetspolitikken. Denne tilsier at sikkerhetspolitikk dreier seg om å oppnå beskyttelse for eget land mot fysisk maktbruk og vold utenfra (Skogan 2011: 102). Nordområdene kan også ses på som en region som påvirker, og påvirkes av, flere statlige aktører. Av den grunn finner jeg det nyttig å inkludere et noe bredere perspektiv når sikkerhetspolitikk skal settes i sammenheng med nordområdene. Sikkerhetspolitikk ser her på som nødvendigvis ikke kun begrenset til det enkelte lands beskyttelse, men også som et mulig kollektivt anliggende. Innenfor dette eksisterer det forøvrig et paradoks. Det å sikre en region mot væpnet maktbruk kan bidra til beskyttelsen av eget land. På en annen side kan prioritering av egen sikkerhet gå på bekostning av andres sikkerhet. Motsatt kan prioritering av regional sikkerhet gå på bekostning av den enkelte stats sikkerhet (Skogan 2011: 103). Dette er en problematikk som er viktig å kjenne til for å kunne sette de utfordringene jeg senere kommer inn på, i et større perspektiv. I tillegg mener jeg at væpnet maktbruk i, og mot, nordområdene nødvendigvis ikke trenger å utgjøre noen umiddelbar eksistensiell trussel for Norge. Det ville derfor medført en betydelig begrensning å avgrense sikkerhetspolitikken til å kun gjelde eksistensielle trusler. Jeg vil av den grunn åpne for et bredere perspektiv på hva sikkerhetspolitikken skal beskytte i nordområdene. Deriblant statens interesser. Forøvrig dreier sikkerhetspolitikken seg ikke nødvendigvis om det mest sannsynlige, altså det vi regner med vil skje. Sikkerhetspolitikken omhandler det som kan tenkes å skje, noe man frykter kan skje dersom vårt forhold til omverdenen og andre stater skjærer seg (Hovi & Malnes 2011).

Noen av de sikkerhetspolitiske utfordringene vi i dag står overfor i nordområdene mener jeg ligger på det mentale plan. De fleste har nok fått med seg at det har skjedd store endringer både politisk, ideologisk og militært de siste 20 årene. Likevel synes det som om man, i det minste i Norge, ikke har tilpasset seg konsekvensene av disse endringene. I forsvaret virker det eksempelvis som om det er enkelte vaner i måten å tenke på som vi har tatt med oss fra den kalde krigen. Sjøforsvaret har nylig anskaffet fregatter spesialisert på anti-ubåtkrig og selvforsvar mot luftmål. Dette var standard for en NATO-fregatt under den kalde krigen. I dag bygger derimot flere av våre allierte fregatter som kan fylle et bredere spekter av roller (Ulriksen 2002: 204-228). Norge har altså etter den kalde krigens slutt, anskaffet seg kapasiteter til det som var standard under den kalde krigen, men som i dag er i ferd med å bli foreldet. Når jeg som kadett på Krigsskolen blir stilt overfor kald krig scenarier i taktikk undervisningen oppfatter jeg også dette som representativt for en slik gammel tenkemåte. Situasjonen er som oftest konvensjonell krig hvor motstanderen er utrustet med gammelt russisk materiell. Det at utdanningen av Forsvarets offiserer har et slikt perspektiv mener jeg kan bidra til å forlenge, og kanskje forsterke, den gamle kald krig tankegangen. Slike gamle tankemønstrene kan være en utfordring når det gjelder å oppfatte de sikkerhetspolitiske utfordringene vi i dag står overfor i nordområdene.

Avslutningen på den kalde krigen medførte en relativt hurtig geopolitisk endringsprosess, og jeg tror vi på enkelte områder har vært mindre dyktige til å tilpasse oss disse endringene. Før muren falt var det en relativt utbredt, kanskje velbegrunnet, oppfatning av situasjonen i nordområdene som en klar trussel med fare for væpnet maktbruk (Børresen 2005: 43). Uavhengig av den faktiske strategiske sannsynligheten for et direkte angrep, vitner både amerikanske investeringer i form av fremskutte våpenlagre i Norge, og den militære strukturen i form av invasjonforsvar om hvordan denne faren ble oppfattet (Ulriksen 2002: 214-228). Sammen med Sovjetunionen forsvant også det som hadde gitt næring til trusselen om væpnet maktbruk mot Norge (Børresen 2005: 43). Oppfatningen, eller snarere overbevisningen, om en reell trussel kan derfor sies å ha vært en konsekvens av den kalde krigen, som nå opphørte sammen med Sovjetunionen. Da situasjonen etter den kalde krigens slutt stabiliserte seg, ble det dermed vanskelig å se noen overhengende fare for væpnet maktbruk mot Norge. Dette stod i sterk kontrast til det trusselbildet man var tilvent. En kontrast som oppstod så plutselig, med et uklart trusselbilde på den andre siden, skapte en utfordring med tanke på tilpasning, kanskje spesielt på det mentale plan (St.meld nr. 39 2003-2004).

Gjennom det som for meg framstår som et paradoks i Stortingsmelding 39 fra perioden 2003-2004, eksemplifiseres forvirringen rundt den geopolitiske endringsprosessen ytterligere. Her understrekes det først at Russland tidligere var den dimensjonerende faktoren i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Deretter uttales det at Russland i dag ikke utgjør noen militær trussel mot Norge, *men* at Russland fortsatt vil være en sentral faktor i utformingen av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik (St.meld 39 2003-2004). Det erkjennes altså at trusselbildet er endret sammen med den geopolitiske endringsprosessen og at dagens trusselbilde er usikkert og uforutsigbart. Norge må derfor innrette deler av sin sikkerhetspolitikk for å møte gårsdagens trusler.

Trusselen fra Sovjetunionen var under den kalde krigen på mange måter synonymt med sikkerhetspolitiske utfordringer for Norge, og med trusselen borte var til dels også utfordringene borte. Et nytt trusselbilde ble funnet, men som sagt var, og er, dette et uklart trusselbilde. Internasjonal terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen fortøner seg verken som like eksistensiell, eller like reell som den foregående trusselen (Børresen 2005: 14). I tillegg ser det ut til at en følge av det tilvendte bildet med en klar, lett begripelig og permanent tilstedeværende trussel, kan ha ført til en nedsatt evne til å se og ta høyde for mer subtile, situasjonsavhengige og ikke permanente trusler. Det kan forøvrig diskuteres om man tidligere overdrev faren for væpnet maktbruk i nord, mens man etter den kalde krigen ser en tendens til det motsatte. Det ble altså vanskelig å se noen egentlig fare for væpnet maktbruk i nordområdene. Både for våre allierte og oss

selv var de gjenværende problemene i nord rett og slett for små. At problemer i nord virker små i et stort perspektiv, enten sammenlignet med det større internasjonale bilde eller den kalde krigens utfordringer, betyr derimot ikke at slike problemer ikke kan bli store nok for Norge. Kanskje er det at de virker små i en større sammenheng en del av problemet.

Hvis noe skulle skje, så har vi jo NATO. Denne oppfatningen representerer også en gammel tenkemåte, eller vane, som vi har bragt med oss fra den kalde krigen. Vi har en tillært tilbøyelighet til å regne med hjelp fra våre allierte dersom det skulle gå galt i nord. Jeg mener ikke at alliansen ikke er meget viktig for Norge, men det er samtidig slik at NATO i dag ikke er hva NATO engang var (Børresen 2005: 44). Som en følge av endringene kan Norges garanti i NATO hevdes å ha blitt noe mindre troverdig, og dermed mindre verdt. Det nye strategiske konseptet understreker derimot at artikkel 5 fremdeles gjelder (NATO 2010). Artikkel 5 reflekterer NATOs kanskje viktigste oppgave, nemlig å beskytte alliansens territorier og befolkning mot angrep. Imidlertid er hvilken form denne beskyttelsen skal ta, avhengig av hva alliansen anser som nødvendig (NATO 1949). Dermed innebærer utløsning av artikkel 5 et forbehold om at alliansen anser dette som tilstrekkelig nødvendig. Eksempelvis viste NATO seg både motvillige og trege med å svare på Tyrkias krav om assistanse under Gulf-krigen. Dette forsterket landets langvarige skepsis til NATOs opprettholdelse av sine forpliktelser i artikkel 5 (Uslu 2003: 269-272). Faktum er at artikkel 5 kun har blitt brukt en gang, og da var det USA som ble angrepet. Det å få utløst artikkel 5 er altså ikke i utgangspunktet en enkel sak. Ved en konflikt i nordområdene er det dermed ikke gitt at artikkel 5 blir utløst. NATO har egentlig ingen formell rolle i de aktuelle konfliktene, som folkerettslige tvister om suverenitet over områder (Græger 2009: 162). Da er det interessant at operasjoner som ISAF og Operation Unified Protector har avslørt en manglende indre enhet i alliansen. Dersom NATO verken har et formelt grunnlag eller tilstrekkelig vilje til å stille som garantist for Norge i nordområdene mener jeg den gamle tankemåten må vendes på hodet. Hvis noe skulle skje, så har vi jo *ikke* NATO. Med en svekket NATO garanti, og uten medlemskap i EU, står altså Norge relativt alene i nordområdene.

Dette bringer meg over på en annen side ved de sikkerhetspolitiske utfordringene vi i dag står overfor i nordområdene. Nemlig våre allierte og vestlige venners reaksjoner og holdninger.

Under den kalde krigen var nordområdene militært viktig for både vest og øst (Børresen 2005: 74). Som et resultat av dette hadde våre allierte en stor årvåkenhet overfor, en interesse av og dermed en vilje til, å hindre Sovjetiske fremstøt i nord. Dette medførte en beskyttelse for Norge både mot Sovjetiske fremstøt av en eksistensiell art, og offensiver med bakgrunn i lokale tvistesporsmål. Denne militærstrategiske betydningen medførte til en viss grad at våre allierte ikke gikk ut mot

norsk standpunkt i folkerettslige spørsmål vedrørende områdene i nord, som eksempelvis Svalbard med fiskevernsonen. Slike spørsmål måtte vike for den militærstrategiske viktigheten av å støtte Norge (Hovi & Malnes 2011).

Selv om Kolahalvøya nok fremdeles er av en viss militærstrategisk betydning, er nok denne betydningen redusert i dag (Hønneland 2005: 31, Børresen 2005: 74). Dette kan nok fortone seg relativt kontroversielt og jeg ser derfor det nødvendig å utdype dette noe nærmere. Nordområdene er fortsatt av strategisk viktighet med tanke på at Russland har store deler av sitt sjøbaserte atomvåpenarsenal lokalisert på Kolahalvøya. I tillegg kan veksten i russisk petroleumsindustri i nordområdene bidra til at den militærstrategiske betydningen i området øker i en eventuell framtidig konflikt der Russland og deres viktigste kunde, USA, er involvert. Børresen (2005) mener derimot at det i dag ikke er en tilsvarende årvåkenhet overfor russiske fremstøt i nord. Ut fra hans begrunnelse om at den svekkede årvåkenheten er velbegrunnet, vil det medføre at nordområdene og Norge ikke lenger har den samme militærstrategiske betydningen som før. Dermed har nok også en del av grunnlaget falt bort hos dem som tidligere la egne standpunkter i folkerettslig og økonomisk relaterte spørsmål i nord vike for militærstrategiske hensyn i dette området (Nyhamar 2011: 161). Derimot har ikke interessen for nordområdenes økonomiske potensiale forsvunnet. Snarere tvert i mot, dette økonomiske potensiale har vekket interesse blant flere stater. Disse statene fører på sin side ulik nordområdepolitikk, basert på divergerende nasjonale interesser og oppfatninger (Major & Steinicke 2011). I betraktning av det økende fokuset EU har på nordområdene framstår divergensen kanskje spesielt tydelig i forholdet mellom de andre statene og Norge (Græger 2009: 162).

Det er med andre ord ikke lenger nødvendig for vestlige land å avstå fra å utfordre norsk ressursforvaltning og norske standpunkter i nordområdene, samtidig som interessen for regionens økonomiske viktighet har økt. Dette kan by på utfordringer for Norge. Eksempelvis har EU-parlamentets visepresident nylig utgitt en rapport der det nærmest oppfordres til å stille spørsmål vedrørende Norges suverenitet over Svalbard (Wallis 2011). Latente tvistespørsmål, som under den kalde krig måtte vike, har nå blitt trukket frem. Rapporten til Wallis inneholder relativt konkrete forslag til hvordan EU bør gå fram for å nærmest undergrave Norges suverenitet på og rundt Svalbard. Det er verdt å merke seg at dette foreløpig ikke er EU sitt offisielle syn. Jeg bruker ordet foreløpig for å understreke at når en person som står såpass sentralt i EU-systemet legger fram noe slikt, vil det nødvendigvis skape debatt. En debatt hvor resultatet følgelig kan få alvorlige konsekvenser for Norge. Nordområdene framstår med dette som en arena for en økende tilspissing av holdninger overfor Norge. En slik konfronterende EU-politikk overfor Norge oppfattes nok fra Wallis, og EU, sitt ståsted som rettferdige og dermed muligens som et grunnlag for en agenda der

unionen forsøker å anskaffe seg både fiskeri-, olje- og gassressurser. Selv sitter jeg igjen med en blandet følelse etter å selv ha lest Svalbardtraktaten. På den ene siden er traktaten relativt tydelig på at det er Norge som har suverenitet over området. Derimot er traktaten også rimelig klar på at alle parter har lik adgang på å drive å utnytte ressursene som eksisterer der (Svalbardtraktaten 1920). Dermed forstår jeg det slik at Norges suverenitet begrenses gjennom traktaten. Således fremstår argumentasjonen til Wallis som en forholdsvis fornuftig tolkning av traktaten. Imidlertid er det, uavhengig av hvem som måtte ha rett, sannsynlig at slike holdninger og utfordringer kan skape konflikt når Norges nordområdepolitikk har som mål å trygge nasjonal suverenitet og sikre norske økonomiske interesser. Samtidig har Norge et uttalt mål om å føre en europapolitikk der statens interesser blir ivaretatt på en offensiv måte (Utenriksdepartementet 2010). Det er relativt åpenbart at det eksisterer et motsetningsforhold mellom Wallis sin oppfordring og Norges mål med svalbardpolitikken. Wallis nærmest utfordrer Norges suverenitet over Svalbard, mens Norges overordnede mål for svalbardpolitikken er en konsekvent og fast håndhevelse av denne suvereniteten (St.mld. nr. 22 2008-2009). Forøvrig har slike uløste spørsmål vedrørende territorier og naturressurser en iboende historisk risiko for å utfordre fred og stabilitet (Gleditsch & Buhaug 2011: 167-183). Poenget her er ikke å male et bilde hvor Norge og EU står overfor en direkte alvorlig konfrontasjon, men å belyse at det ikke kun er mellom Russland og Norge det eksisterer motstridende interesser med potensiale for konflikt.

I en situasjon der NATO og EU står overfor en felles trussel vil medlemmene være forpliktet, eller i det minste oppfordret, til å oppfylle forpliktelser i henhold til signerte traktater (Major & Steinicke 2011). På en annen side, hva vil skje dersom trusselen overfor et NATO land, i dette tilfellet Norge, ikke påvirker EU i samme grad. Eller i verste fall, dersom EU ser seg tjent med en situasjon som oppfattes som en sikkerhetspolitisk trussel fra Norge. En slik problemstilling må sees i sammenheng med en svekket sikkerhetsgaranti fra NATO. En tenkt framtidig konfliktsituasjon i nordområdene, der Norge har motstridende interesser med andre NATO-medlemmer som samtidig er EU land, vil kanskje kunne svekke denne sikkerhetsgarantien ytterligere. Norges NATO-medlemskap som en hjørnestein i statens sikkerhetspolitiske engasjement vil i så tilfellet kunne stride med nordområdene som regjeringens viktigste utenrikspolitiske satsningsområde, med mål om å blant annet trygge nasjonal suverenitet og økonomiske interesser (Utenriksdepartementet 2010, Forsvarsdepartementet 2008). Dersom altså EU fortsetter å utfordre Norges interesser i nordområdene vil det kunne få betydning for alliert villighet til å stille opp i en eventuell konfliktsituasjon.

Det kan således tenkes at en av de største sikkerhetspolitiske utfordringene i nordområdene er at Norge kan komme til å stå alene i en konfliktsituasjon. Hvilket betyr at Norge må erkjenne at det

finnes interesser i nordområdene som bare er norske, og som ingen andre enn Norge vil sikre. Samtidig må Norge tilpasse seg denne erkjennelsen, noe som forøvrig krever en omfattende mental omstilling. Forhåpentligvis representerer slike situasjoner unntakene, men det endrer ikke det faktum at det eksisterer et behov for å ivareta de interessene som i tilfellet er særnorske og omfattes av slike unntak. En sikkerhetspolitisk utfordring kan derav være å sørge for at unntakene ikke blir for mange. Derimot vil en ettergivenhet, ved at vi oppgir egne interesser i tilfeller hvor disse ikke deles av allierte, være en lite gunstig vei å følge over lengre tid (Skogan 2011: 125-134).

Jeg har i dette foredraget fremstilt Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene. Dette har jeg sett i sammenheng med den tildels voldsomme geopolitiske endringsprosessen som tiltok etter den kalde krigens slutt. Ikke bare det at Norge møter dagens trusler med gårdsdagens virkemidler, men også det å unngå å identifisere dagens trusler som en følge av at man mentalt henger igjen i de foregående truslene, framstår for meg som en alvorlig sikkerhetspolitisk utfordring. Videre mener jeg man kan se tendenser til en svekket NATO garanti, som kan svekkes ytterligere ettersom EU viser en økende tilspissing av holdninger overfor Norge. Dersom vi ikke klarer å mentalt tilpasse oss det nye trusselbildet vil det nødvendigvis by på utfordringer å tilpasse seg erkjennelsen av at Norge kan komme til å stå alene ved en konflikt i nordområdene.

Litteraturliste:

Børresen, Jacob. (2005). *Forsvar uten trussel: Det norske Forsvarets rolle og funksjon etter den kalde krigen*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Det Kongelige Justis- og Politidepartement. (2003-2004). *St. Meld. Nr. 39: Samfunnsikkerhet og sivilt-militært samarbeid*. Oslo: forfatter.

Det Kongelige Forsvarsdepartement (2007-2008). *St. Prp. Nr. 48: Et vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Oslo: forfatter.

Det Kongelige Justis- og Politidepartement. (2008-2009). *St. Meld. Nr. 22: Svalbard*. Oslo: forfatter.

Gleditsch, Nils Petter & Buhaug, Halvar. (2011). Årsaker til krig. I Jon Hovi & Rino Malnes (Red.), *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*. (pp. 167-190). Oslo: Abstrakt forlag AS.

Græger, Nina. (2009). Norges sikkerhetspolitiske instrumenter: utfordringer og muligheter. I Pernille Rieker & Walter Carlsnaes (Red.), *Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk: Aktører, Instrumenter og Operasjoner (pp 151-164)*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Hovi, Jon & Malnes, Rino (Red.). (2011). *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Hønneland, Geir. (2005). *Barentsbrytninger: Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Oslo: Høyskoleforlaget AS

Major, Claudia, Steinicke, Stefan. (2011). *EU Member States' Perceptions of the Security Relevance of the High North*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.

NATO. (2010). *Strategic Concept For the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Hentet 5. desember 2011 på <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>

NATO. (1949). *The North Atlantic Treaty*. Hentet 9. desember 2011 på http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

Nyhamar, Tore. (2011). Norsk utenrikspolitikk: Nasjonal internasjonalisme? I Jon Hovi & Rino Malnes (Red.), *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*. (pp. 150-166). Oslo: Abstrakt forlag AS.

Skogan, John Kristen. (2011). Sikkerhetspolitiske mål og virkemidler. I Jon Hovi & Rino Malnes (Red.), *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*. (pp. 102-149). Oslo: Abstrakt forlag AS.

Svalbardtraktaten. (1920). *LOV 1920-02-09 nr 00: Traktat mellem Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besiddelser og Sverige angående Spitsbergen [Svalbardtraktaten]*. Hentet 5. desember 2011 på <http://www.lovdata.no/all/hl-19200209-000.html#A1>

Uslu, Nasuh. (2003). *The Turkish-American Relationship Between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance*. New York: Nova Science Publishers, Inc.

Ulriksen, Ståle. (2002). *Den norske forsvarstradisjonen: militærmakt eller folkeforsvar?* Oslo: Pax Forlag.

Utenrksdepartementet. (2010-2011). *Prop. 1 S: Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. Oslo: forfatter

Wallis, Diana. (2011). *The Spitsbergen Treaty: Multilateral Governance In the Arctic*. Hentet 1. desember 2011 på <http://dianawallismep.org.uk/en/page/spitsbergen-treaty-booklet-launched>

